

Бехтір Тамара Михайлівна

**ВИВЧЕННЯ ДРАМАТИЧНИХ
ТВОРІВ У 11 КЛАСІ**

Конспекти відкритих уроків

Київ

2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Урок № 1. Микола Гурович Куліш. П'єса «97».....	8
Урок № 2. Микола Гурович Куліш. «Мина Мазайло».....	16
Урок № 3. Повторення та узагальнення вивченого за творчістю І.А. Кочерги («Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий»). Самобутність драматургії письменника та її значення	21
Урок № 4. Олексій Федотович Коломієць. П'єса «Дикий Ангел».....	28
Урок № 5. Ярослав Михайлович Стельмах. «Синій автомобіль».....	34

ВСТУП

Специфіка драматичного роду літератури полягає в тому, що життя відображається в ньому через висловлювання та дію образів-персонажів. Словесний образ автора тут не має таких широких можливостей безпосереднього впливу на читача, як в епосі.

У ремарках авторська мова відіграє допоміжну роль.

Читання драматичного твору вимагає значно більшого напруження фантазії, уявлення, ніж читання твору епічного, і це іноді ускладнює його сприймання учнями.

Драматичний твір розрахований на постановку на сцені, п'єса доповнюється грою артистів, оформленням спектаклю – декорацією, музикою, світловими ефектами. По суті, він сприймається вповні лише в єдності з іншим видом мистецтва – театром.

У програмі 11 класу драматичних творів вивчається небагато.

У цій збірці представлені конспекти уроків з драматургії згідно з програмою 11 класу:

1. Микола Гурович Куліш. П'єса «97»
2. Микола Гурович Куліш. «Мина Мазайло»
3. Повторення та узагальнення вивченого за творчістю І.А. Кочерги («Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий»).
Самобутність драматургії письменника та її значення
4. Олексій Федотович Коломієць. П'єса «Дикий Ангел»
5. Ярослав Михайлович Стельмах. «Синій автомобіль»

Видатний український драматург І. Кочерга писав: «Коли у творі немає конфлікту, сутички сил, боротьби – це не п'єса».

Драматичні твори поділяються на жанри. В основу поділу покладено характер конфлікту. Визначають три види (жанри) драматичних творів: власне драма, комедія, трагедія.

Власне драма – це драматичний твір, в основу якого покладено соціальний, історичний чи побутовий конфлікт (М. Куліш «97», І. Кочерга «Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий», О. Коломієць «Дикий Ангел»).

Комедія – це драматичний твір, у якому викриваються та висміюються недоліки суспільного життя та негативні риси характеру персонажів

(І. Кочерга «Майстри часу», І. Карпенко-Карий «Сто тисяч», «Хазяїн», М. Куліш «Мина Мазало»).

Трагедією називається драматичний твір, в основі якого лежить особливо напружений, непримиренний конфлікт, що найчастіше закінчується смертю головного героя або героїв. У трагедії стикаються сильні характери, великі пристрасті. Вона відзначається піднесеністю дії, яка будується навколо важливих суспільних проблем (І. Карпенко-Карий «Сава Чалий», Леся Українка «Камінний господар»).

Від трагедії драма відрізняється більшою конкретністю відтворення життя, меншим масштабом подій, менш значимим суспільно конфліктом.

У «чистому вигляді» види і жанри літератури майже не зустрічаються. Так, у трагедії можуть бути елементи комедії, у драмі – трагедійні моменти, так само, як в епічних творах є ознаки драми або лірики.

При вивченні драматичних творів у 11 класі варто наголошувати на поетиці символізму творів Івана Кочерги. Символи виступають як семантичні ключі до розуміння змісту його творів. У них обігруються символи світла («Свіччине весілля»), часу («Ярослав Мудрий», «Майстри часу»), глухого кута («Марко в пеклі»), млинового жорна й алмазу («Алмазне жорно»). Ці твори попереджали про небезпеку, що постане, якщо розбудити в масах руйнівні інстинкти.

На особливу увагу вчителя також заслуговують поради відомого науковця-методиста Ольги Слоньовської щодо праці над колоритними прізвиськами героїв драматичних творів. Зокрема за драмою М. Куліша «97».

«Смик – він і тому Смик, що смикається, кричить, спонукає, вдає бурхливу діяльність, з якої користі мало.

Копистка (дерев'яна лопатка) – знаряддя в руках радянської влади, до того ж знаряддя неоковирне та примітивне. Гиря й Годований – яскравий приклад чогось суттєвого, солідного, важкого, багатого, вгодованого, ситого».

Така робота сприяє кращому запам'ятовуванню учнями героїв твору.

Прикладом фантастичних п'єс можуть бути «Син сови» Євгена Крапевича, «Радій» Мирослава Ірчана, «Марко в пеклі» Івана Кочерги.

До середини 30-х років ХХ століття драматургія оновлювалася, наповнювалася змістом. А пізніше наступив новий її етап. У зв'язку з партійним тиском і розгромом українського мистецтва в драматургії розпочалася довга й затяжна криза.

Серед найпоширеніших п'єс воєнного часу – «Хрещатий яр» Любомира Дмитерка, «Професор Буйко» Якова Бама, «Шлях на Україну» Олександра Левади, «Мужицький посол» Леоніда Смілянського. У цих

драматичних творах помітним є поєднання художнього узагальнення й документальності.

У п'єсі Олександра Корнійчука «Фраст» порушено актуальні питання методів ведення війни, значення воєначальника в армії.

П'єса Івана Кочерги «Ярослав Мудрий» висловлювала ідею згуртованості національних сил і створення могутньої держави.

Одразу після війни розгорнулася кампанія проти українських письменників, спровокована партійними постановами про літературу та мистецтво.

Серед них була «Про репертуар драматичних театрів УРСР і заходи щодо його поліпшення».

Хоч письменники й були заручниками системи й змушені були її прославляти, все ж суголосно часові з'являється сатирична комедія Василя Минка «Не називаючи прізвищ», де змальовано бюрократизм, духовну убогість чиновництва.

Глибокопсихологічна драма Юрія Яновського «Дочка прокурора» порушувала тему виховання дітей, відповідальності батьків за їхні вчинки й долю.

У 60-90-х роках ХХ століття українська драматургія розвивалася з оновленням проблематики, жанрового розмаїття та зображально-виражальних засобів моделювання світу та людини.

З'явилися драматичні твори, у яких не було схематизму, поверхневого змалювання дійсності. У центрі уваги драматургів – різноманітні теми й конфлікти: добра і зла, правди і кривди, людини і космосу, спадкоємності поколінь, моральних пошуків, героїзму народу у роки Великої Вітчизняної війни, роль митця в суспільстві, науково-технічного прогресу й духовності, гуманізму й антилюдяності.

Тематичне багатство, конфлікти, дійові особи зумовили жанрове розмаїття п'єс. Широкий резонанс викликала трагедія «Фауст і смерть» Олександра Левади. Вона була написана напередодні польоту людини в космос.

Драми на історичну тематику: «Марина Чурай» Івана Хоменка, «Де тирса шуміла» Анатолія Шияна, «За Сибіром сонце сходить» Миколи Зарудного.

Драматичні поеми: «Сніг у Флоренції», «Дума про братів незевських» Ліни Костенко, в яких історія розглядається крізь призму сучасності.

П'єси-портрети присвячені Тарасу Шевченку й Лесі Українці. Драма Юрія Щербака «Стіна» змальовує взаємини Тараса Шевченка і княжни Варвари Рєпніної.

Героїко-романтичні п'єси: «Дума про любов», «Зачарований вітряк» Михайла Стельмаха, «Голубі олені», «Кравцов» Олексія Коломійця.

Комедії: «Маестро, туш!» Миколи Зарудного, де митець розвінчував радянську показуху, окомиллювання. «Людина на воротах» Володимира Дрозда змальовує сучасного міщанина-користолюбця.

Камерна драма. Представники: Валерія Врублевська «Кафедра», Лариса Хоролець «Мені тридцять».

У драмі «Кафедра» події відбуваються на кафедрі столичного вишу. Крізь призму взаємостосунків кафедралів, їх світу, уподобань, кар'єрних прагнень і нечесних способів досягнення мети змальовано дію антигуманних явищ, що заповнили суспільство. Це добір кадрів за протекціоналізмом, їхні непрофесіоналізм, пристосуванство, підлабузництво. Драматург оголила негативні явища, викриваючи тих керівників, які «знищують таланти, ставлять на їхнє місце сірість та бездарність, слухняну й таку, що стає гальмом на шляху до прогресу». Живучість типів своєї драми підкреслила авторка в інтерв'ю: «Нездари і непрофесіонали, як і раніше, жирують, хабарництво непереможно квітне, чиновники плодяться у неймовірній кількості».

Великим «майстром діалогічної форми виразу» назвав Леонід Барабан драматурга Ярослава Стельмаха. Перечитуючи драматичний доробок Я. Стельмаха, переконуєшся в його далекоглядності, у вмінні окреслити найболючіші проблеми сьогодення. На особливу увагу заслуговують його п'єси: «Драма в учительській», «Провінціалки», «Синій автомобіль».

У сучасній драматургії поширилася нова жанрова форма – монодрама.

Монодрама – це жанровий різновид драми для одного актора, який за допомогою монолога-сповіді розкриває світорозуміння і долю персонажа.

У ХХІ столітті молоді драматурги (Наталя Ворожбит, Леся Демська, Юрій Данилюк, Анатолій Дністровський, Олена Клименко, Неда Неждана та інші) шукають нові форми і прийоми моделювання дійсності, шукають нові мистецькі ідеї, образи, стильові манери.

Які ж особливості вивчення драматургії в школі? Драматичний твір треба більше читати вголос, читати по-особливому, не так, як епічні чи ліричні твори. Потрібно, щоб під час читання п'єси старшокласники уявляли себе глядачами, могли поділитися враженнями від прослуханого.

Під час читання є можливість докладно простежити за розвитком драматичної дії, виявити обставини й мотиви поведінки дійових осіб. Крім того, голосом можна виразніше передати підтекст драматичного слова, який у звучанні читця збагачується інтонаційно. Важливо під час уроку практикувати організоване читання за ролями, інсценізацію окремих уривків.

Під час аналізу драматичних творів учні легше засвоюють зовнішні ознаки драми (відсутність автора-оповідача, діалогічна форма викладу, поділ п'єси на дії та яви, ремарки).

Учителю ж варто більше уваги звертати на суть драматичної дії, драматичний конфлікт, драматичні характери, бо вони даються учням важче.

Відвідування театральних вистав, організація драмгуртка в школі сприяють естетичному вихованню школярів, формуванню в них художнього сприйняття драматичного твору.

Урок № 1.

Микола Гурович Куліш. П'єса «97»

Тема уроку. Микола Гурович Куліш.

Трагічна доля репресованого письменника.

П'єса «97» - народна драма з життя селянства 20 років ХХ століття.

Мета уроку. Пригадати з учнями основні моменти біографії М.Г. Куліша, тематику його драматичних творів.

Наголосити на словах Ю. Смолича, «Куліш-драматург був талант світового масштабу... в сучасній йому драматургії він не мав собі рівних».

Розглянути історичну основу трагедії «97», організувати роботу за змістом твору, звернути увагу на композицію.

Домогтися, щоб учні засвоїли, що автор прагнув відтворити в художній формі людське здичавіння й людське благородство, що мали місце під час голоду 1921-1922 років.

Повторити з одинадцятикласниками жанри драматичних творів, спрямувати на виразне читання тексту трагедії.

Наочність. Портрет М.Г. Куліша, тематичний плакат «Микола Куліш», аудіозапис пісні «Чуєш, брате...», план бесіди з учнями (за твором), книги: «З порога смерті» (Письменники України – жертви сталінських репресій), спогади про Миколу Куліша (Антоніни Куліш – дружини).

I. Перевірити наявність учнів у класі та готовність їх до уроку.

II. Повідомлення теми і мети уроку.

Шановні одинадцятикласники!

Сьогодні ми перегорнемо з вами ще одну, надто хвилюючу й на певний час забуту, а точніше, вилучену трагічну сторінку української літератури, пов'язану з життям і творчістю одного з творців драми – Миколи Куліша.

(Учні записують тему у зошитах).

Дуже б хотілося, щоб те, про що ми з вами будемо говорити на уроці, не залишило вас байдужими, а змусило б замислитися й збагатити знаннями про наше минуле й, може, чимось допомогло сьогодні.

III. Активізація мислення учнів. Вирішення проблеми.

А зараз пригадайте, які слова я пропонувала вам, як епіграф до творчості М. Куліша?

Куліш – драматург був талантом світового масштабу.

Ю. Смолич

До цього я хочу додати ще слова Ю. Смолича: «Без Куліша нова українська драматургія немовби не має свого початку».

Проблема. Нагадую, що після вивчення творчості М. Куліша вам треба обґрунтувати ці вислови Ю. Смолича про М. Куліша.

IV. Актуалізація опорних знань одинадцятикласників.

Як страшно оре історичний плуг,

Які скарби були – були і зникли.

Пригадаємо основні моменти біографії Миколи Куліша.

«Я, син батрака-селянина с. Чаплинки Дніпровського повіту Миколаївської (колишньої Таврійської) губернії, народився 6 грудня 1892 року. Дитячі роки минули в крайній нужді, іноді в злиднях», - писав М. Куліш в автобіографії. За сучасним адміністративним поділом це село належить до Херсонської області.

Довелося Миколі зазнати з дитячих років наймитування, пасучи у багатія худобу. Серед просторів степового привілля народжувалися волелюбні настрої Миколи: «Ідеш і співаєш. І тоді світ тобі, великий і складний світ, стає простим... Небо – дах, земля – долівка, хмари – рушники на стінах», – згадував про дитячі роки М. Куліш.

Восьми років Микола пішов до школи, де виявив здібності та допитливість, за що його полюбили вчителі. Учитель забрав хлопця додому, де він, навчаючись, няньчив дітей.

14 років було М. Кулішу, як його на зібранні в складчину гроші відвезли навчитися в Олешки (тепер Цюрупинськ). Тут він вчився в міському училищі, терплячи матеріальні нестатки. Після першого року навчання побував дома, попрощався з матір'ю, сестрами і старим батьком і подався знову продовжувати навчання до Олешок, де жив у притулку благодійного товариства.

1908 рік. Після 4-річного навчання в міському училищі вступив до п'ятого класу чоловічої гімназії, де захоплювався літературою, виступав у рукописному журналі, писав вірші, малював карикатури. Маючи чудовий голос, граючи на скрипці та гітарі, Микола приваблював до себе друзів. Так він здружився з Іваном Шевченком, майбутнім талановитим драматургом і прозаїком, що увійшов у літературу під ім'ям Івана Дніпровського.

М. Кулішу не вдалося закінчити гімназію в зв'язку з закриттям у 1913 році.

Тікаючи від нестатків і голоду, мріючи одержати атестат про закінчення гімназії, М. Куліш опиняється на Кавказі (в Тбілісі), де екстерном легше скласти екзамени, одержує атестат зрілості. Юнак готується до вступу в університет, але починається Перша світова війна.

Короткотермінові курси в Одеській школі прапорщиків, а незабаром і фронт...

Повертається в Олешки, очолює виконком, формує селянський полк, з яким пройшов від Херсона до Києва. Прототип комісара Данила Чабана з «Вершники» Ю. Яновського.

Після війни М. Куліш був завідувачем повітової народної освіти та культпросвіти, організатором і керівником першого радгоспу в рідних краях, автором читанки та букваря для перших початкових шкіл, активним учасником літературно-мистецького життя спочатку в Одесі, а потім у Харкові.

У березні 1924 року М. Куліш вступив до літературного угруповання «Гарт». А коли в 1925 році «Гарт» перестав існувати, він у 1926 році став президентом Вільної академії пролетарської літератури (ВАПЛІТЕ), куди входили П. Тичина, М. Бажан, О. Довженко, Ю. Смолич, П. Панч, Ю. Яновський та інші відомі письменники.

Тісно співпрацює з фундатором українського театру Лесем Курбасом, який переїхав сюди із своїм театром «Березіль».

У колі письменників Микола Гурович користувався повагою. Його друзями були такі письменники, як Григорій Епік, Юрій Яновський, Остап Вишня, Іван Дніпровський. Ця дружба мала творчий зміст. Їх єднали спільні інтереси розвитку української національної культури.

1924-1934 роки. Десятилітня діяльність М. Куліша в драматургії вписана в історію української та світової культури як цінне надбання духовних скарбів народу.

V. Теми драматичних творів. *(Робота з наочністю.)*

(Звертаю увагу учнів на плакат)

Що послужило приводом для цькування М. Куліша, а згодом до арешту і заслання?

Трагікомедія «Народний Малакій». Ця п'єса перегукувалася своєю метафоричністю, елементами символіки, ускладненої образності з багатьма творами того періоду, зокрема «Собаке серце» М. Булгакова, «Котлован» А. Платонова.

Критика звинувачувала М. Куліша в націоналізмі та пропаганді лівацько-троцькістських теорій, а сам твір був оголошений пасквілем на радянську дійсність. Почалося цькування Леся Курбаса й самого автора.

У наступних п'єсах «Мина Мазайло», «Патетична соната», «Вічний бунт» М. Куліш наголосив на таких негативних явищах тогочасного суспільства, як байдужість до культурних надбань народу, бездуховність, про «тимчасові» труднощі й штурмівщину перших п'ятирічок та перегини на хлібозаготівлях, ті «негаразди», що діялися в нашій країні на початку 30-х років.

Висловлював індивідуальний підхід до такого суспільного явища, як пристосуванство.

1. Зачитати з книги «З порога смерті» (стор. 295-296)
2. Пісня «Чуєш, брате...» (ввімкнути аудіозапис)
3. Вчитель читає напам'ять:
Смерть Куліша – Шекспіра України,
Косинки смерть і юного Влизька...
Багато їх, чий голос не долине.
Кров капле з їх тернового вінка...
4. 1956 рік. Миколу Куліша реабілітовано посмертно за відсутністю складу злочину.

VI. Бесіда за планом, вивішеним на дошці. *(Повторення й поглиблення знань з теорії літератури.)*

1. На які жанри за характером конфлікту діляться драматичні твори?
Трагічний, драматичний, комічний.
2. Пригадайте основні ознаки трагедії.
Особливості трагедії *(записати в зошитах)*:
 - зображення глибоких трагічних суперечностей суспільного або побутового життя;
 - побудова сюжету на гострому зіткненні протилежних соціальних устроїв, суспільних тенденцій, політичних поглядів або моральних переконань;
 - динамічне розгортання подій, що викликає напруження всіх духовних сил конфліктуючих сторін; наявність трагедійного героя – людини великих пристрастей, сильної волі, високих поривань, героїчного складу характеру;
 - трагічне завершення дії;
 - діалогічний спосіб викладу художнього матеріалу;

- прозова форма (рідше – віршована);
- обсяг середній (для драматичних творів).

Трагедія – це драматичний твір, у якому зображене зіткнення непримиренних життєвих протиріч (наприклад, «Сава Чалий», «97»).

3. Як розвивалася драматургія і театр після 1917 року в Україні?

Новий театр вимагав нового репертуару, що відповідав би духові часу. У містах і селах народжуються тисячі любительських гуртків. Масу глядачів приваблює сцена. Підноситься діяльність професійного театру, пов'язаного з іменами І. Мар'яненка (Петляшенка), Гната Юри, М. Крушельницької, геніального режисера – організатора театру «Березіль» Леся Курбаса. Приходять на сцену молоді талановиті артисти Н. Ужвій, В. Чистякова, Д. Мілютенко тощо. Відзначається майстерною грою Амвросій Бучма.

На сцені з'являються різні агітаційні, малохудожні п'єси, які швидко втрачають свою вартість. Відгукуючись на вимогу сучасності, пишуть п'єси Я. Мамонтов, І. Кочерга, Є. Кротевич. А найвизначніший драматургічний доробок дає Микола Куліш.

Його п'єси витісняють тимчасові агітки і стають мостом, що єднав драматичну класику з вимогами нового театру.

У своїх п'єсах драматург поєднав традиції реалізму класичної драми з революційною романтикою.

(Зачитати інформацію з журналу «Українська мова та література в школі» № 2, 1990, стор. 57)

4. Як Юрій Смолич сказав про М. Куліша - драматурга.

«М. Куліш-драматург був талант світового масштабу... в сучасній йому драматургії він не мав собі рівних».

5. Яка історія написання трагедії «97»?

(Із спогадів Антоніни Куліш)

Про історію написання та проблематику трагедії «97» довідуємося з листів Миколи Куліша до Івана Дніпровського.

(Зачитати спогади Антоніни Куліш, стор. 723)

Перший варіант п'єси драматург закінчив 27 червня 1924 року. Через рік він змінив, а в 1929 році докорінно переробив драму, зокрема її фінал, залишаючи без змін весь драматургічний конфлікт та всю її ідеологічну концепцію. Автор дуже ретельно працював над назвою твору. «Голод», «Незаможники», «Десь на селі», «Гибель «одного комнезаму», «Мусій Копистка» - такі робочі назви трагедії «97».

Письменник так пояснив свою назву:

«Звичайна, коротенька історія про те, як погибли з голоду на селі, десь далеко від революційних штабів, 97 незаможників. А бились вони на межах революції».

Коли голодна смерть підступила до села, викошуючи щодня десятки бідняків, 97 найбільш бідних громадян Слобідки Рибальчанської підписали протокол, у якому постановили: «Зібрати із церкви срібло-золото і перетворити на хліб голодним, котрі у нас пухнуть і вмирають без всякого соблюденія статистики».

- По-перше, це п'єса з реального життя. Дія відбувається восени 1921 року та протягом зими й ранньої весни 1922 року на Херсонщині.
- По друге, що провідний образ – Мусій Копистка – «вже виходить, він живий, бо я його вихватив, висмикнув із самісінької гущавини дніпровської гололи».
- По-третє, твір – «взагалі – малюнки побутового життя за час нестерпного голоду».

«У п'єсі немає визначної монументальної дії. Це рядок малюнків у сіреньких рамцях, злиденного, вбогого, та й ще поруйнованого голодом... Немає тут пафосу, немає блискучих бойових лозунгів. Революційні будні, дрібненька, але гостра й невпинна боротьба. Незаможники крешуть уночі, щоб засвітити Червоний вогонь. Ворожа сила – куркулі і голод – давить їх, валяє на смерть». М. Куліш.

6. Яка тема трагедії?

Тема. Реалістичне відтворення героїчної боротьби найбільш бідного українського селянства за нове життя в умовах голоду й розрухи після закінчення громадянської війни.

7. Сюжет. Композиція твору. (Робота зі змістом твору. Виразне читання за ролями.)

Коли до слобідки Рибальчанської підступив голод, сільські багатії Гиря та Годований посилають черниць розпускати по слобідці чутки про те, що «комуна» «вигнала» їх з Благовіщенського монастиря, а «в церкву Божу коней поставили».

Провокацію відразу ж викриває незаможник Мусій Копистка: «Що розігнали монашок, то таки розігнали. Тільки не коней, а дітей туди навели, отих сиріток воєнних і всяких...»

Розмова в хаті Стоножки між Сергієм Смиком та секретарем сільради Паньком про складне становище на селі, що поглиблюється підступними діями багатіїв. (Зав'язка)

Бандитський самосуд над Мусієм Кописткою, ревкомом. (Кульмінація).

Повернення голови сільради Сергія Смика в слобідку Рибальчанську з хлібом («Хліба привезли, Мусію... Не тільки їсти, а й сіяти буде... Три

хури!.. 97 пудів... Іще дадуть, на оранку, бо дивись, вже весна...») – (Розв'язка).

Гирю і його прибічника Годованого заарештовують.

Однак такий фінал з'явився згодом. У першому варіанті в кінці п'єси гинули всі 97 селян.

«Хотілось, щоб глядач не ляпав у долоні, а мовчки і суворо виходив із театру і знав, що голод і революція, освітлені в театрі, не перестають бути голодом і революцією. І щоб глядача обгорнув і сум, і жаль, і біль, і ненависть, і бажання боротися надалі разом з Копистками та Смиками». (М. Куліш).

Обґрунтуйте, що Мусій Копистка є непохитним борцем за народні інтереси.

8. Образ Мусія Копистки та засоби його змалювання. (*Робота з художніми образами.*)

З життєвих прототипів, який був у Сибіру і в тюрмі, примовка оповідача «трах-тара-рах»; портрет: «рудий, років 46, з товстими губами та посмаленими цигаркою вусами, упертий, млявий, але твердий, як криця.

9. Охарактеризувати образи Сергія Смика й дружини Копистки Параски.

Сергій Смик – голова сільради, який очолював боротьбу з куркулями. «Серьога – це борець, гарячий, нетерплячий», - ділився враженнями від свого героя М. Куліш.

Параска – типовий представник українського жіноцтва пореволюційного села. Її образ споріднений з кращими жіночими образами української класики. Параска наділена почуттям власної гідності, вона готова піти на смерть за свого чоловіка, бо вірить в нього, в його прагненні змінити життя на краще. «Всередині ж серце у неї – істинно пуховая подушенька...» - говорить Мусій про свою горду, ніжну, мудру дружину.

Копистка, Параска, Вася – це прості люди, які мріють про краще життя на селі. Вася Стоножка (син Івана Стоножки) – представник наймолодшого покоління, готовий прийняти смерть за майбутнє. Він учить грамоті незаможника Мусія Копистку.

10. Малосвідомість Івана Стоножки та моральна нестійкість секретаря сільради Панька.

Іван Стоножка – це людина, що стоїть на межі, на бій не поспішає, хитається. Він у вирішальний момент зраджує своїх побратимів, за шмат хліба продається.

11. Ларіон і Орина – жертви звироднілості в умовах класового гноблення.

12. Гнат Гиря, Годований – ворожа, підступна реакційна сила на селі.

13. «М. Куліш – драматург був таланти світового масштабу» (Ю. Смолич).

VII. Підведення підсумків уроку.

VIII. Домашнє завдання.

Виконати тестові завдання.

Довести або спростувати тезу Бернарда Шоу: «Нема конфлікту – нема драми. Супротивник може бути на сцені або поза нею, за кулісами, але він у драмі неодмінно присутній».

Урок № 2.

Микола Гурович Куліш «Мина Мазайло»

Тема уроку. Микола Гурович Куліш «Мина Мазайло».

Розвінчання національного нігілізму, духовної обмеженості на матеріалі українізації.

Драматургічна майстерність автора. Актуальність п'єси в наш час.

Вплив імені та прізвища людини на її особистість, успіх у житті.

Мета уроку. Подати відомості про життєву основу п'єси «Мина Мазайло», з'ясувати причини появи в суспільному житті України національного нігілізму;

розвивати вміння самостійно мислити, давати оцінку прочитаному, аналізувати тематику, образну систему твору; формувати активне неприйняття таких моральних рис, як скупість, підлабузництво тощо.

Тип уроку: комбінований

Обладнання: тлумачний словник, текст комедії «Мина Мазайло».

Тільки епохальні п'єси можуть
викликати таку велику дискусію
і... тільки обмежені люди не розуміють,
що саме такі п'єси і роблять у
театрі епоху

М. Хвильовий

I. Організація класу.

II. Мотивація навчальної діяльності.

III. Повідомлення теми і мети уроку. Записати тему в зошити.

На основі біографії і творів Миколи Куліша довести або спростувати тезу О. Підсухи: «Ох і драматург же був! Світ бачив по-новому і писав по-новому – як Тичина в поезії, Курбас на сцені, Довженко – в кіно».

IV. Актуалізація навчальної діяльності учнів.

Інтелектуальна розминка (клас). Робота з картками (індивідуально).

1. Які літературні роди ви знаєте? (лірика, епос, драма)
2. Назвіть провідні жанри драматичних творів (драма, трагедія, комедія, трагікомедія, водевіль, мелодрама)
3. Що таке сатирична комедія? (твір, у якому за допомогою сатиричних спеціальних засобів різко висміюються суспільні вади, зображуються смішні події, персонажі)
4. Кого в літературі 20-х – 30-х років називають творцем «модерної драми»? (Миколи Куліша)
5. З чийми іменами пов'язаний розвиток драматургії в Україні? Що передувало виникненню драматургії? (І.П. Котляревського, Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, Лесі Українки, І. Карпенка-Карого, М. Садовського, П. Саксаганського, М. Кропивницького, М. Старицького)
6. Який напрям у театрі заснував Лесь Курбас? (політичний, філософський)
7. Яка ідея породжувала співпрацю Леся Курбаса і Миколи Куліша? (національна)
8. Яка тема комедії «Мина Мазайло» (зображення українізації й міщанства у двадцяті роки ХХ століття)
9. Який конфлікт поклав драматург в основу комедії «Мина Мазайло»? (конфлікт двох однаково небезпечних нікчемних таборів: шовіністичного й націоналістичного та висловлення своєї позиції до українізації)
10. Як визначив жанр твору Лесь Танюк? (філологічний водевіль)
11. А сам автор як визначив жанр твору «Мина Мазайло»? (сатирична комедія)

V. Перевірка домашнього завдання.

VI. Коментар учителя з елементами бесіди з учнями.

Із твору видно, як у М. Куліша боліло те, що одна з наймилозвучніших у світі мов – його рідна українська зневажалася у своєму домі. Чому українська мова на своїй землі опинилась на задвірках? У комедії він розкрив, що причиною незавидного стану української мови є русифікація, яка породила нігілізм, зневіру в престижність нашої мови.

Його завданням було пробудити почуття національної самоповаги, сприяти відродженню мови, а також духовності, культури.

У різних епізодах в оригінальній формі письменник розкриває багатство, красу, національну своєрідність і неповторність української мови.

Згадайте, як він казав устами Мокія про очі Улі: «... твої очі нагадують два вечірні озерця в степу...»

Епітет «бразолійний» - темно-синій, а слово «бринить...»

«Орел бринить» - це означає, що він високо, ледве видно «бринить».

Можна сказати – озеро бринить. А от іще кажуть: «сніжок бринить...»

Або кажуть – думка бринить. Це треба так розуміти: тільки-тільки береться, вона ще неясна – бринить. «Спів бринить! Це, наприклад, у степу далеко ледве чути пісню...»

«Губа бринить». Так на селі кажуть: аж губа бринить, так цілуватися хоче.

Таким чином, мова ніби говорить: «Подивись, яка я багата та красива».

Куліш радить учитися мови на зразках народної творчості – піснях, думках, де наша мова збереглася в її первозданній основі.

Мова персонажів у п'єсі є одним із засобів їхньої характеристики.

VII. Характеристика образів. Робота в групах.

Дібрати до характеристики образів цитати.

I група

Образ Мيني Мазайла

В особі Мيني Мазайла автор висміює українських перевертнів, які відщуралися всього рідного, своєї нації, мови, культури.

Для зміни прізвища в нього є кілька «дуже вагомих» підстав:

- ніколи не щастило через це прізвище: у школі на регіт брали, жодна гімназистка не хотіла з ним гуляти, за репетитора не брали, на службу не приймали, од кохання відмовлялися – Мазайло!
- Мина прагне за будь-яких умов зробити кар'єру.
- У той час багато хто змінював своє прізвище. Це була мода. Він не хотів відставати.

Образ Мокія

Палкий прихильник українізації в родині Мазайлів. Українець у душі, а не лише на словах.

II група

Тьотя Мотя

Закоружлість поглядів і ворожість до української мови (шовіністка)

Дядько Тарас

Гротексна фігура. Різниця між Мокієм та дядьком Тарасом у тому, що старий, хоча й за все українське, але за таке, яке було раніше, за старі звичаї, обряди, традиції; він не хоче нічого нового.

III група. Образи Лини, Рини, Улі

VIII. Учитель. У сатиричній комедії «Мина Мазайло» М.Г. Куліш розвінчав, *висміяв нігілізм, зневіру в престижність нашої мови*, духовну обмеженість таких українців, як Мина Мазайло.

Він обрав саме жанр сатиричної комедії. І в цьому драматична майстерність автора, бо що, як не сміх, може найдошкульніше вдарити по Мазайлах, які роду свого цураються, моральні риси втрачають.

Твір іскрометний, пересипаний мовними перлами, що запам'ятовуються надовго, актуальний.

Не можна не відчувати того болю й смутку автора, який прозирає між рядками, адже саме серед українців і сьогодні знаходяться люди, які цураються української мови, національної історії.

IX. Роль прізвища в житті людини.

Як козаки придумували своїм побратимам прізвиська чи прізвища?

Прослухайте уривок з роману Олекси Стороженка: «Марко Безсмертний»:

«... Так запорожці – матері їх ковінька, нехай здорові будуть! – таке прізвище приложили. Не знаю як і ненці сказати: Кобзою прозвали, от що!.. Вже були почали Підковою звать, бач, підкови розгинаю, а тут мені на лихо нечиста сила кобзаря принесла; співав, собачий син, співав, та й поклав кобзу, а я не доглядився, де вона, сів на неї та й потрощив диявольську личину; от мене й прозвали Кобзою. Отаке, бач, прилучилось.

— Не журись, козаче, не прізвище прославляє чоловіка, а чоловік прізвище...»

Як, на вашу думку, могли утворитися такі козацькі прізвища, як Неїжхліб, Панібудьласка, Убийвовк, Цьомко, Ловивітер, Дармограй, Непийпиво?

Звичайно, трапляються винятки, зустрічаються прізвища, як ображають гідність їх носіїв. У таких випадках Закон передбачав і передбачає право на заміну.

З чимось подібним зіткнувся й сам Микола Куліш, який, пишучи свою драму, «Мина Мазайло», зайшов до загсу, щоб пересвідчитися, як саме можна поміняти прізвище, адже знав, що за царизму це зробити було далеко не просто.

Історія свідчить, що право на заміну прізвища мали тільки дворяни, а документ підписував сам цар, який дуже уважно до цього ставився, бо молода сім'я дворян, у якій у чоловіка було німецьке прізвище Зас, а у дружини – російське Ранцева, попросили дозволу носити подвійне прізвище, імператор збагнув неблагозвучність поєднаних прізвищ, перекреслив Зас-Ранцева, а дозволив Ранцева-Зас, чим, по суті, врятував носіїв прізвища та їх нащадків від ганьби.

Отже, прізвище – не така уже й дрібничка, як може видатися некомпетентній людині.

Діти, ви ознайомилися зі змістом комедії. Як, на ваш погляд, прізвище Мазайло чи навіть повне Мазайло-Квач є ганебним для самого героя твору?

(Ні, хоч як Мина нарікає, та воно не завадило цьому пересічному міщанинові зробити непогану кар'єру, одружитися, жити в достатку. Так, у прізвища є суфікс згрубілості, *Мазайло*, але такі тонкощі недоступні його розуму, адже у *Мазєнін* суфікс надає такого ж відтінку значення, тому про естетичне навантаження слова нема потреби говорити.)

X. Якими ж будуть результати доведення?

Довести або спростувати тезу О. Підсухи: «Ох і драматург же був! Світ бачив по-новому і писав по-новому – як Тичина в поезії, Курбас на сцені, Довженко – в кіно».

Підтримую ці слова. Народна лексика, метафоричні фразеологізми, використання пестливих слів з метою умілого висміювання зображуваного, політичних термінів для відтворення побутової події чи буденної роботи, застосування засобів комічного, іронії, парадоксу та гротеску.

XI. Літературний диктант.

XII. Домашнє завдання.

Запропоновану тезу довести аргументами письмово.

Дібрати цитатний матеріал для написання творчої роботи «Значення п'єси Миколи Куліша «Мина Мазайло» вчора й сьогодні».

Урок № 3.

Повторення та узагальнення вивченого за творчістю І.А. Кочерги («Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий») Самобутність драматургії письменника та її значення

Тема уроку. Повторення та узагальнення вивченого за творчістю Івана Антоновича Кочерги. Самобутність драматургії письменника та її значення.

Мета уроку. Виявити ступінь засвоєння учнями програмової теми «Іван Кочерга та його творчість». Поглибити знання учнів за цією темою.

Активізувати мислення учнів, розвивати їх монологічне мовлення.

Виховувати в учнів повагу до історичного минулого свого народу, почуття патріотизму, вірності, людської гідності.

Наочність. Портрет І. Кочерги, буклети, план бесіди з учнями (написаний на великому аркуші паперу), карта Києва, аудіозапис монологів Ярослава Мудрого у виконанні актора Івана Мар'яненка, виставка народних виробів, свічки, оформлений стенд «Сьогодні на уроці».

I. Перевірити наявність учнів у класі та готовність їх до уроку.

II. Повідомлення теми і мети уроку.

III. Вступне слово вчителя.

Дата народження Івана Антоновича Кочерги – 6 жовтня 1881 року – за рішенням ЮНЕСКО записана до календаря видатних подій культурного життя світу.

Чим же уславив письменник своє ім'я?

Працею... Перш за все, багаторічною плідною працею...

Визнання прийшло до І. Кочерги не одразу й дісталось нелегко. Великий трудівник, благородна людина, він власне й не шукав легкої долі, бо був справжнім «художником, новатором», який віддавав перевагу труднощам гірського шляху перед вигодами уторованої рівнинної дороги».

(Звернути увагу учнів на портрет І. Кочерги, стенд)

Творча спадщина І. Кочерги свідчить про різноманітність тематики. Це й показ боротьби трудящих людей за волю, і зображення виступів нашого народу проти поневолювачів, і утвердження великої любові до рідної землі, до Батьківщини.

Вивчаючи твори І. Кочерги, ми помічали, що провідними проблемами є: патріотизм, уславлення миру та мирної праці людей, жорстока експлуатація та переслідування трудового народу, моральна краса мужніх борців за справедливість.

IV. Узагальнююча бесіда за питаннями, які вивішені на дошці.

1. Які твори називаються драматичними? Чим відрізняється драма як літературний рід від епосу та лірики?

У драматичних творах людське життя зображується в безпосередній дії персонажів та їх висловлюваннях. Слів автора у п'єсах мало.

Драматичні твори відрізняються від епічних та ліричних тим, що вони написані діалогом, мають гострий конфлікт, своєрідну структуру, поділяються на акти, картини, яви, як правило, виконуються на сцені.

2. Які драми називаються історичними?

Ті, у яких відтворюються важливі для народу історичні події, характери, картини життя, мова, вірування, смаки, речі побуту, одяг.

Сюжет історичних драм будується на документальних фактах, художній вимисел допомагає «оживити» картини минулого життя. Письменник має право робити деякі відступи, перестановки подій і характерів, але це не повинно викривляти історичної правди.

Наприклад, дотримуючись історичної правди в зображенні подій і характерів, І.А. Кочерга в «Ярославі Мудрому» свідомо зробив деякі відступи: дочка Ярослава Єлизавета одружилася з норвезьким принцом у 1044 році, а в драмі – 1032; про напад печенігів князь дізнався ще під час перебування в Новгороді, а у творі – після повернення до Києва. Такі зміщення потрібні були письменникові, щоб дія п'єси не була надто розтягнена.

3. Які ж твори Івана Кочерги критики, літературознавці називають вершинними, етапними, окрасою української драматургії?

«Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий».

4. З'ясуйте історичну основу п'єси «Свіччине весілля».

Грамоти литовського князя 1494 та 1506 років про заборону світла.

З цього приводу І. Кочерга писав: «Я спробував відтворити коріння такого весілля в самій боротьбі за світло київських ремісників. Для цього я поставив у центрі поеми вигадану постать ремісника-зброяра Свічки, з

весіллям якого і зв'язав перипетії драми й самої боротьби ремісників за світло».

(Показати на карті Києва, де відбувалися події. Звернути увагу учнів на виставку народного побуту – виробу ремісників).

5. Поясніть назву твору та розкрийте її символічність.

Це від імені головного героя твору Івана Свічки, і від свічки в руках Меланки – символу любові й свободи, і від тих свічок, які запалили ремісники, волелюбні київські цеховики, нескорений український народ.

6. Обґрунтуйте, що Іван Свічка є борцем за щастя народу.

Іван Свічка – молодий вродливий майстер-зброяр (уміє й годинники лагодити), народний умілець. Іван Свічка очолює ремісників, вони йому довіряють і підтримують у боротьбі, щоб повернути світло народові, щоб не осліпли в темряві люди, такі майстри, як Передерій, золотар. Ризикуючи життям, Свічка здобуває грамоту, яку приховав воєвода. Для нього, чесного трудівника, інтереси громади – над усе.

(Монолог Свічки читають учні).

Свічка палко кохає Меланку; смерть коханої, яка настраждалася, але донесла живий вогник заповітної свічки до мети, приголомшила Свічку, та не вбила його волі до боротьби. Він запалює полум'я народного повстання.

7. Довести, що образ Меланки – це поетичний символ України.

«З тьми віків та через стільки бур» пронесла незгасним живий вогник своєї волі й культури, вогник, що розгорівся, ця героїня твору. Меланка – чиста і світла, як тендітний племінець свічки, лагідна, турботлива, вірна в коханні, здатна на самопожертву.

Сам драматург вважав створення образу Меланки «кращим ділом свого літературного життя».

Меланка – як пісня вірності, поетичний символ України.

8. Як оспівується краса кохання Меланки і Свічки?

Воно було чистим, вірним, взаємним, ніжним, безкорисливим. Таке кохання гідне наслідування.

(Монолог Меланки читають учні).

9. Якими постають перед нами воєвода і Ольшанський?

Воєвода – символ гноблення і здирства, зухвалий і свавільний деспот.

Ольшанський – жорстокий і бездушний егоїст.

10. Образи свічки, вогню і світла. Їх роль у розкритті ідеї. Уславлення нескоримості.

Уславлення свічки і світла як символу народної волі, віри в перемогу.

Бджола навчила людей ліпити свічки, а свічка для людей – джерело світла, радощів, вона кличе до праці, пісень.

Через увесь твір проходить символічний образ світла і свічки як композиційного стрижня розвитку подій.

- Іван Свічка – прізвище головного героя.
- Свічки на весіллі – символ непокори.
- Воєвода хоче осліпити Івана, щоб більше не бачив світла, Сонця.
- Меланка проносить крізь бурю вогник у ліхтарику, щоб порятувати коханого.
- Іван на честь Меланки прагне засвітити «всі вогні» в Києві.
- Свічка боронить Гільду, дружина воєводи відповідає добром: засвічує вогник у Меланчиному ліхтарику.
- У розмові Івана Свічки і воєводи все теж зводиться до світла.
- Тремтливий вогник свічки переростає у бурхливе полум'я повстання.

Ідея уславлення нескоримості трудового народу, який у боротьбі з пригноблувачами виборює собі світло та волю й перемагає.

Учитель. Драматург майстерно пов'язав історичні факти з відомим на Київщині ремісницьким звичаєм «женити свічку». Цей народний обряд сягає в сиву давнину. Відомий український фольклорист і етнограф, академік М.Ф. Сумцов доводить, що звичай «женити свічку» в різних варіантах з давніх-давен побутував не лише в Києві, а й у інших місцях України під час деяких річних, сімейних свят, наприклад, купальських ігор, весілля.

Обряди із свічкою присутні й у наш час: зустріч Нового року, дні народження (щоб світили роки, світлим було життя).

(Учитель демонструє види свічок).

11. Народнопоетичність і афористичність мови.

Багата пісенність. Свічина пісня, з якою він іде на побачення до Меланки, нагадує українську народну пісню «Ніч яка місячна, зоряна, ясна».

«Пісня про свічку», «Темна нічка над містом спустилась», «Зелена діброва», «Біле і чорне».

Прислів'я, приказки: «Коли не крутить в носі, то й не чхай», «Про вовка лиш промовка – аж і він», «Який швидкий! Неначе рак на греблі» *(записати на дошці)*.

Багатство синонімів, пестливі слова, архаїзми.

V. Учитель. У «Свіччиному весіллі» ми бачимо Київ темним, похмурым, а в драматичній поемі «Ярослав Мудрий» - світлим, сонячним.

Наче вітаючи після повернення із Уфи до рідного дому дорогий Київ, 63-річний драматург пише:

Хто вип'є раз дніпрової води,
тому ніколи Київ не забути...

Зі сторінок твору «Ярослав Мудрий» головний герой постає перед нами не просто як історична постать, а як літературний герой.

(Прослуховування монологу Ярослава Мудрого у виконанні актора Івана Мар'яненка).

1. Покажіть багатогранність образу Ярослава Мудрого.

Образ Ярослава Мудрого багатогранний. Зі сторінок драматичної поеми він постає перед нами як **володар, творець і патріот**.

Володар феодальної держави, який вимагав безвідмовного підкорення народу князеві та феодалам, він сам виправдовував суворі засоби, які застосовував у боротьбі за зміцнення своєї держави. Був захисником і охоронцем панівних класів (покарання Коснятина, Журейко втік і переховувався).

Творець першого на Русі збірника законів «Руська правда», але, зважаючи на певні політичні обставини, сам порушує проголошені закони.

Патріот – боротьба проти засилля варягів. Ярослав сумлінно служив вітчизні й рятував її в «тяжкі часи», дбав про мир і спокій на Русі, відстоював єдність Русі, бо бачив у ній непереможність народу.

2. Що означає в п'єсі вислів: «Раніш закон, а потім благодать»?

Зміст багатозначний.

Так окреслюється драматичний конфлікт у душі Ярослава: він прагне до миру, хоче будувати храми й палати, нести культуру, а мусить воювати, щоб досягти миру й благодаті:

О, якби міг іти я тим шляхом, Де тишина і мудрість благодаті, Щоб, меч воїнський поклавши і шолом, Палати білі й храми будувати...	ЯРОСЛАВ
І в істини золотоверхий храм Ввійти собі і двер відкрити вам.	1) ВОЛОДАР
Але важке в князів на плечах брем'я...	2) ТВОРЕЦЬ
Як думаєш ти, легко то мені Цю хвору ногу підіймати в стрем'я	3) ПАТРІОТ

І їздити старому на війні?
А я же весь вік вожу в походи рать...
Раніш закон... а потім благодать.

Мирний труд і щастя – найсвятіше, найдорожче, за що боровся Ярослав.

«... вищих я не відаю скарбів, ніж мирний труд і щастя в мирнім домі, які весь вік я чесно боронив...»

3. Чому Ярослав назвав Микиту своїм «чесним ворогом і таємним другом»?

У Микити місницькі настрої й жадання помсти за особисту кривду відступають перед державними інтересами. Микита загинув як герой, обороняючи Київ від печенігів. За його патріотизм Ярослав назвав Микиту «чесним ворогом і таємним другом» (бо Микита звинувачує князя у смерті батька).

4. Ідея патріотизму в образах Журейка, Микити, Милуші.

Любов простих людей до Батьківщини в драмі активна, діяльна. Вона виявляється в самовідданому служінні рідному краю, у готовності до самопожертви в ім'я вітчизни.

Журейко як представник трудового народу вважає княжий суд неправим, не може стати князеві «другом і братом», але всіляко підтримує патріотичну діяльність Ярослава, спільно з ним захищає рідну землю, бореться проти засилля варягів, бо така боротьба відповідала інтересам усіх людей, які жили на території Київської Русі.

Ніде нема на світі тих щедрот,
Що я знайшов отут на Батьківщині.

5. У чому ви вбачаєте актуальність драми «Ярослав Мудрий» для періоду Великої Вітчизняної війни?

Драма «Ярослав Мудрий» зігріта високими патріотичними почуттями. Вона розповідає про героїчне минуле нашого народу, але складом думок, настроями є близькою захисникам України. П'єса пробуджує патріотичну гордість, кличе захищати свободу й незалежність Батьківщини. Давній Київ ніби перегукується з Києвом у воєнні часи. Думка про єдність і міцність держави, кличе воїнів на подвиги та дарує відчуття близької перемоги.

Злободенною за часів війни була й інша проблема. Гітлерівці, напавши на нашу країну, намагалися обґрунтувати свої «права» на слов'янські землі за допомогою псевдонаукової «теорії» про норманське (варязьке) походження Київської Русі: варяги, мовляв, поклали початок Київській державі й принесли туди свої порядки, а фашисти, які вважали себе представниками

нордичної раси, йдуть шляхом своїх предків. І. Кочерга в п'єсі рішуче спростував вигадки про варязьке походження Київської Русі, переконливо показавши, що варяги були лише жадібними до наживи найманцями, а справжніми творцями і господарями Київської держави були русичі.

Народ мій тут, на рідних цих просторах,
Від Києва до Ладоги живе.
І не заброд Ісландії суворих, -
Мене своїм він предком назове!
(Ярослав Інгігерді)

6. Самобутність драматургії письменника та її значення.

Іван Антонович Кочерга увійшов в українську літературу як самобутній і талановитий художник слова.

Характерно, що письменник невтомно шукав нового, ще незвіданого, умів творити незвичайні захоплюючі сюжети, філософські, заглиблені, сповнені людської краси образи, наскрізні символи, що вміщували в собі реальне й абстрактне (наприклад, свічка, алмазне жорно).

У позитивних образах кращих своїх п'єс І. Кочерга малював красивих і сильних людей, що борються не так за власне, як за суспільне життя.

Його твори мають пізнавальне й виховне значення. Сприяють вихованню в людини високих моральних рис, патріотизму, любові до рідного краю, показують силу єдності.

У своїх творах І. Кочерга охоплює період з часів існування Київської Русі й до наших днів. Його твори є історично правдивими.

VI. Підведення підсумків уроку.

VII. Домашнє завдання.

Виконати тестові завдання за творчістю І. Кочерги.

Урок № 4.

Олексій Федотович Коломієць. П'єса «Дикий Ангел»

Тема уроку. Олексій Федотович Коломієць.

Розповідь про письменника. Огляд доробку драматурга.

«Дикий Ангел» - драма на морально-етичну тему.

Робота над образами п'єси. Розкриття болючих тем сучасності.

Творчість О. Коломійця в сучасному літературному процесі.

Мета уроку. Ознайомити учнів з проблематикою творчості письменника.

Розкрити відображені у драмі «Дикий Ангел» проблеми: єдність особистого і громадського, трудове виховання дітей у сім'ї, взаємини між батьками і дітьми, відповідальність батьків за виховання своїх дітей.

Розвивати в одинадцятикласників логічне мислення, уміння зіставляти й порівнювати образи-персонажі.

Закріпити вивчене про драму та види конфліктів у драматичному творі.

Виховувати в учнів пошану до батьків та народної моралі.

Обладнання. Портрет письменника, його п'єса «Дикий Ангел», ілюстрований матеріал до твору, аудіозаписи фрагментів із п'єси.

Хід уроку

Епіграф. Мої п'єси – ото моя біографія,
точніше біографія моїх думок.
О. Коломієць

I. Перевірити наявність учнів у класі та готовність їх до уроку.

II. Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація й корекція опорних знань.

17 березня 1919 року в селі Харківці Лохвицького району на Полтавщині народився Олексій Федотович Коломієць.

Рано не стало батька в родині селянина-бідняка, де майбутній драматург був шостою, найменшою дитиною.

1935-1938 роки. Закінчивши семирічку, він навчається на робітничому факультеті Харківського університету, звідки й пішов на фронт.

Після демобілізації лейтенант-артилерист працював на комсомольській роботі.

1950-1953 роки. Відповідальний редактор газети «Молодь України», потім працював у журналі «Зміна». Саме тоді починає писати.

1960 рік. Збірка оповідань «Біла криниця».

Автор прагне заглибитися в людські характери сучасників, показати їх доброту, благородство, чистоту мрій і почуттів.

1961 рік. Талант Коломійця – драматурга виявився уже в першій п'єсі-комедії «Фараони», яка принесла йому широке визнання і спонукала й далі працювати в жанрі соціально-побутової комедії.

Та чим далі, тим більшу увагу драматурга привертають морально-етичні проблеми. Герої Коломійця – це завжди прості люди, яких хвилюють «вічні проблеми»: добро і зло, любов і відданість. Вони здатні взяти на себе всю вагу відповідальності за все, що відбувається в суспільстві.

«Прошу слова сьогодні», «Планета Сперанта», «Горлиця», «Голубі олені» (1973 р.), «Кравцов» (1975 р.).

Диалогію «Голубі олені» та «Кравцов» справедливо називають етапною у творчості Олексія Коломійця.

«Ця п'єса, - зазначав відомий драматург Микола Зарудний, - за своїм змістом і високою філософською спрямованістю, граничною філігранністю образів стали в один ряд з кращими творами вітчизняної драматургії останнього часу».

IV. Пояснення вчителя.

Одну з найталановитіших своїх п'єс «Дикий Ангел» Олексій Коломієць назвав «Повість про сім'ю». Наслідуючи українські моральні традиції, автор звертає нашу увагу на такі риси вдачі, що стають за основу родинного життя, бо родина завжди була найважливішою основою життя суспільного, а значить і родинного.

Цю істину розуміє і Платон Ангел, герой п'єси О. Коломійця «Дикий Ангел».

Довідка: «Ангел:

- 1) У релігійному культі – надприродна істота, посланець, вісник Бога; зображується у вигляді юнака з крилами.*
- 2) Захисник або заступник і охоронець.*

3) *Про людину (переважно жінку), що відзначається красою чи добрістю, лагідністю, або зробила чи робить кому-небудь щось гарне, приємне»*

(Новий тлумачний словник української мови: у 4-х томах. – К.: 1998. – Т. 1. – С. 42)

Захисником, охоронцем родини є Платон Ангел.

V. Робота з текстом п'єси «Дикий Ангел» (читання за ролями, виписування цитат до образів).

У центрі подій – сім'я робітника Платона Ангела.

Головний герой сповідує гуманістичні принципи в родині, на роботі, у ставленні до інших.

На запитання кореспондента Клокова, коли розпочав трудову діяльність, Платон Микитович відповідає: «З двох років... Штанці сам одягнув, потім іграшки собі майстрував, потім по господарству, потім школа, потім завод...»

Він усе життя трудиться, не покладаючи рук, і вимагає цього від дітей, яких у нього четверо. Велику сім'ю Платон Ангел тримає під суворим контролем, розподіляючи сімейний бюджет.

За зовнішньою суворістю батька ховається палке й любляче серце, яке б'ється не тільки для власної сім'ї, а й для інших людей, для всього суспільства:

«За кожен рік, за кожен місяць, за кожен годину своєї роботи – відповідай. Помреш, і тоді пам'ять про тебе відповість за твої діла».

Своїх дітей Ангел виховав у душі любові до праці, вони розуміють роботу як доконечну необхідність, як передумову їхнього пристойного буття на землі, як посильний внесок у духовний і моральний розвиток суспільства, як запоруку їхнього власного добробуту.

У своєму дорослому житті діти Платона допускали помилки. Син Петро, займаючи високу посаду, пішов на компроміс із совістю й підписав документ про зведення житлового будинку в непридатному місці. Батько назвав сина «временщиком». Гнівні слова старого Ангела: «З віку сина мого не вийдеш ніколи! Тебе називають не Петько, а Петро Платонович! І Платон за тебе, за твої діла відповідає. І совість роду свого не дам плямити!»

І Петро, жертвуючи посадою, розкішним життям, слухає батька, виправляє свою помилку, у нього налагоджується життя, повертається дружина, він стає по-справжньому щасливим.

Долати життєві труднощі й помилки він допомагає і Федору, і Павлику, і Тані.

Усіх своїх дітей Платон Ангел до пуття привів, усіх навчив по-людському чесно жити разом зі своєю дружиною Уляною, а у сусіда Крячка – один син, і той став покручем – байдикує, править гроші, п'є, гуляє.

Ангел кидає у вічі Крячкові суворі, безжальні слова: «Злодій твій син... Не працює, а їсть – значить злодій! Не заробив, а тринькає – злодій».

Крячко так ніде й не прилаштував свого сина Івана до роботи, і син, зрештою, потрапив до тюрми. Злагода і мир у сімействі Ангелів не дають спокою заздріснику Крячкові.

О. Коломієць населив п'єсу порядними, чесними людьми. Такими постають перед нами подружжя Ангелів та їхні діти, невістки: працююча, гостра на язик донька Таня, наймолодший у родині Павлик і його мила жіночка – Оля (вчиться у медучилищі на другому курсі), син Федір, що працює на заводі. Його захоплення дружиною Маляра Клавою чисте, міцне, світле.

Ліда – турботлива, завжди привітна дружина Петра.

Усе своє великотрудне життя Платон Ангел поклав на те, щоб виховати дітей порядними людьми. І цього він домігся. Домігся не жорстокістю й скнарістю, не замашками «жмикрута», а глибоким переконанням господаря й патріота рідної землі, великою відповідальністю громадянина, обов'язками чоловіка й батька.

Натруджене серце невгомного «дикого» Ангела не витримало. І саме тоді, коли вся сім'я знову зібралася за родинним столом коло батьківського порога.

VI. Методичні прийоми: пошук, співставлення, дослідження уривків, у яких відбито найважливіші етапи розвитку конфлікту.

1. Яка друга назва п'єси «Дикий Ангел»?

«Повість про сім'ю».

2. Яка тема п'єси «Дикий Ангел»?

Тема – персональна відповідальність кожного за свою роботу, громадську діяльність, добробут сім'ї – передумова добробуту всього народу країни.

3. Яка ідея?

Утвердження та зміцнення родинного щастя, злагоди між батьками та дітьми, трудового виховання дітей у сім'ї.

4. Дати характеристику Платона Микитовича Ангела.

- Портретна характеристика (обличчя суворе, втомлене).

- Працьовитість («... усе щось робить...»). Господар своєї долі, дому, батько чотирьох дітей: Петро (найстарший), Федір, Павло, Таня.
- Платон – учасник війни, пенсіонер, чесна і принципова людина.
- Життєва позиція – «добре жити – мати здоров'я і гроші». Способів добування грошей є два: «Або заробити, або вкрати. Третього путі немає». Гроші не любить, але поважає.
- Вища мета в житті – «жити як слід».
- Зневага до тих, «хто багато балакають і мало роблять».

5. Чому Платона називають «Диким»?

За його суворість до дітей, скупість.

Ангел тверезо дивиться на життя, не вміє прикрашати його й виголошувати патріотичні істини.

6. Які риси Платон Ангел виховує у своїх дітей?

- Працьовитість: «Приробиш – краще вчитися будеш».
- Дбайливість, вміння цінувати кожну копійку.
- Розуміння, що праця забезпечить їм і державі добробут.

7. Чи щасливі діти Ангела?

Так. *(Довести прикладами з твору)*

8. Які слова батька стали непорушним законом для його дітей?

«У всьому, у малому й великому, єдиний порадник – правда!»

9. У чому трагедія сусіда Крячка?

Не зміг виховати єдиного сина, бо постійно жалів його й не привчав до праці, до відповідальності.

10. Якими виростили дітей Платон та Уляна?

Чесними, порядними, відповідальними людьми.

VII. Підсумок уроку.

Життя складне. Воно сповнене клопотів і тривог, турбот про близьких і рідних людей, про їх світлу долю.

У творі нетрадиційно трактуються проблеми:

- батьків і дітей;
- ставлення людини до праці;
- свого обов'язку й відповідальності;
- народних основ життя людини;

- честі родини;
- духовних засад буття, що склалися протягом століть в Україні: трудолюбства, плекання шанобливих сімейних стосунків, основаних на довірі, повазі.

Теорія літератури. У назві п'єси автор доречно використав художній засіб оксиморона.

Чесний правдивий твір написав Олексій Коломієць. Він учить нас жити по-справжньому, жити так, як подобає кожному громадянину, - жити по-людському. Ця п'єса стала окрасою української драматургії.

VIII. Домашнє завдання.

Підготувати відповіді на тестові запитання «Дикий Ангел».

Повторити художній засіб оксиморон.

Урок № 5.

Ярослав Стельмах «Синій автомобіль»

Тема уроку. Ярослав Стельмах «Синій автомобіль».

Короткі відомості про письменника та його твори.

Зображення в трагікомедії «Синій автомобіль» духовної і творчої кризи письменника.

Мета уроку. Домогтися, щоб одинадцятикласники:

- склали загальне уявлення про кризові явища в українській драматургії другої половини ХХ століття, її окремі успіхи;
- засвоїли зміст трагікомедії Ярослава Стельмаха «Синій автомобіль»;
- уміли пояснити особливості жанру твору, причини творчих невдач головного героя п'єси;
- усвідомили необхідність вміння виживати в сучасному складному світі.

Тип уроку. Вивчення нового матеріалу.

Обладнання. Портрет письменника, його трагікомедія «Синій автомобіль». Картина Зої Кружкової «Життя – театр».

Хід уроку

Епіграф. Трагікомедія «Синій автомобіль» являє собою багатоплановий твір, у якому Ярослав Стельмах, поєднуючи реалістичне й постмодерне письмо, малює людину у скрутну хвилину її життя, у хвилину, коли вона, мобілізуючи всі свої ресурси, намагається віднайти тверду опору, щоб відштовхнутися і йти далі.

М. Сулима

I. Перевірити наявність учнів у класі та готовність їх до уроку.

II. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми і мети уроку.

III. Учні записують тему уроку в робочі зошити й складають короткий конспект повідомлення вчителя.

IV. Сприйняття та засвоєння учнями навчального матеріалу.

1. Короткі відомості про письменника та його твори.

Ярослав Михайлович Стельмах – знаний драматург, прозаїк, перекладач, син відомого українського письменника Михайла Стельмаха. Народився 30 листопада 1949 року в Києві. Зростав у творчій родинній атмосфері, мав філологічні здібності. Після закінчення середньої школи продовжив навчання в Київському педагогічному інституті іноземних мов, який закінчив у 1971 році й розпочав тут викладацьку роботу. Згодом навчався в аспірантурі й викладав іноземну мову в Київському державному університеті ім. Тараса Шевченка. 1981 року він закінчив Вищі літературні курси в Москві.

Як драматург Ярослав Стельмах дебютував 1977 року п'єсою «Вікентій Премудрий», яка одразу ж привернула увагу кількох театральних режисерів.

Широке визнання здобули п'єси Ярослава Стельмаха про животрепетні проблеми сучасної школи: «Привіт синичко», «Драма в учительській», «Гра на клавесині». За плином учнівських буднів драматург помічав головне, що свідчить про становлення людської особистості, ствердження її в боротьбі з егоцентризмом, нищістю, споживацьким ставленням до життя.

Ярослав Стельмах пізнавав таємниці діалогізованої мови Івана Карпенка-Карого (переробив його жарт «Паливода XVIII ст.», назвавши свою п'єсу «Кохання в стилі бароко, або Любов з неохоти»), скарби творчості Івана Котляревського та Миколи Гоголя, інсценізуючи то безсмертну «Енеїду», то неповторну «Ніч на Івана Купала».

На жаль, багатьом задумах Ярослава Стельмаха не судилося бути втіленими через трагічну загибель драматурга в липні 2001 року.

2. Теорія літератури. Повторення й поглиблення поняття при драматичний твір. Трагікомедія. Монодрама.

Дати визначення трагікомедії. Навести приклад трагікомедії.

Трагікомедія – драматичний твір, п'єса, у якій поєднано елементи трагічного і комічного. Зразком трагікомедії може бути п'єса Івана Карпенка-Карого «Хазяїн».

Монодрама (грец. monos – один, drama – драма) – жанровий різновид драми для одного актора, який за допомогою монолога-сповіді розкриває світорозуміння й долю персонажа.

Розвивається драматична дія через саморозкриття героя, його почуття й переживання, полеміку з уявним опонентом, співбесідником, слухачем, глядачем. Її композицію визначають згадування, марення, асоціативні зв'язки, лейтмотиви.

Українська драматургія другої половини ХХ ст. переживала й кризові явища й окремі успіхи. У 90^і роки з'явилися драматичні твори, у яких автори прагнули звільнитися від традиційних шаблонів і схем у моделюванні дійсності. З'явилась нова жанрова форма – монодрама. Зразком такого твору є «Синій автомобіль» Ярослава Стельмаха.

3. Робота над змістом трагікомедії Ярослава Стельмаха «Синій автомобіль».

Пошукова робота (розвиток спостережливості й уяви одинадцятикласників).

Працюючи над змістом твору, звернути особливу увагу учнів на його основні мотиви.

3.1. Зображення в трагікомедії «Синій автомобіль» духовної і творчої кризи письменника.

Коментар учителя. «Синій автомобіль» (1991 р.) – різновид драматичного твору – монодрами, де Ярослав Стельмах зображує письменника А., що перебуває в стані духовної та творчої кризи.

Для самоствердження митцю треба написати твір, який би захопив читача, став популярним. Письменник вигадує фабулу майбутньої п'єси, що має починатися й закінчуватися однієї подією.

Згадка про синій автомобіль, іграшку, подаровану йому в дитинстві, яка рухалася в певному напрямку, навертає його на думку: долати труднощі й не сходити з обраного життєвого шляху.

3.2. Особливості сюжету й композиції.

Коментар учителя. Митець намагається відшукати сюжет – цікавий, динамічний, інтригуючий, проблемний. Ось йому здається, що варто описати художника – геніального відлюдника, його знайомство з дівчиною. Від художника А. переходить до вигадування життя дівчини, потім молодій жінки, життя її чоловіка, потім дідуся й бабусі і т.д.

3.3. Спогади митця про власне життя.

Коментар учителя. Ці думки письменника А. часом перериваються спогадами про своє життя, складні стосунки з батьком, матір'ю, сестрою і братом. Його переслідують ці болючі спогади, відчуження від родини.

Оце протиставлення вигаданого й справжнього життя і є відкриттям драматурга. Описуючи пошук сюжетів, яким займається письменник А., Стельмах вдається до пародіювання, іронії, сарказму.

3.4. Причини творчих невдач письменника.

Коментар учителя. Отже, сюжет висвітлює в причиново-наслідкових зв'язках духовний крах митця. А причини спустошеності та його творчих невдач – у надмірних претензіях, небажанні збагнути світ і людей у всій складності.

3.5. Постмодерністські мотиви у творі.

Коментар учителя. Драматург наповнює монодраму іменами художників (Сезанн, Дюрер, Шагал), композиторів (Моцарт, Чайковський, Дебюссі, Шнітке), письменників (Толстой, Пруст, Гоголь, Купрін, Гофман), кінорежисерів (Феллін). Але врешті герой А. вирішує: «Ні, досить, досить чужих слів, чужих думок, має ж бути і в мені щось своє!»

І згадується йому дитинство, синій автомобіль, який подарували йому мати і батько: «Синій автомобіль! Він дзижчить і мчить по колу, смішно наштовхується на ніжки стільців, і тоді батько чи бабуся нахиляються і поправляють його, і він знову їде своєю, призначеною лише йому, безкінечною дорогою». Ця згадка про дитинство ніби пробуджує письменника від сну, він продовжує шукати сюжет для свого твору. Митець обрав свій життєвий шлях і не зійде з нього.

Постмодерністські мотиви у творі Ярослава Стельмаха «Синій автомобіль» позначені пошуками мистецьких ідей, нових образів, стильових манер, спробою осмислити духовні реалії нашого буття, позбувшись віджилих уявлень і форм.

V. Закріплення вивченого.

Бесіда

1. Чи відповідає епіграф темі нашого уроку?
2. Які теми підносив у своїй творчості Ярослав Стельмах?
3. З'ясуйте основні мотиви трагікомедії «Синій автомобіль».
4. Окресліть персонажів трагікомедії.

5. Що нам треба усвідомити, прочитавши трагікомедію Я. Стельмаха «Синій автомобіль»? *(Необхідність вміння виживати у сучасному складному світі)*

VI. Робота з картиною Зої Кружкової «Життя – театр».

Зоя Кружкова. «Життя – театр». 1984

1. Як перегукується ця картина зі змістом трагікомедії Я. Стельмаха «Синій автомобіль»?
2. У чому полягає філософський зміст картини?
3. Поясніть, як ви розумієте вираз «Життя – театр».

VII. Підсумок уроку.

Продовжити незакінчене речення:

Моє найбільше відкриття під час вивчення трагікомедії Я. Стельмаха «Синій автомобіль» - ...

Картина Зої Кружкової «Життя – театр» перегукується зі змістом трагікомедії Я. Стельмаха, тому що...

VIII. Домашнє завдання.

Поглибити знання про творчість Я. Стельмаха, прочитавши відповідний матеріал у підручнику.

Дати письмову відповідь: «Які думки викликав у мене твір Я. Стельмаха «Синій автомобіль»?»